

درس ۱۳: غزنویان سلجوقیان، خوارزمشاهیان

نکات مهم درس

از اواخر قرن چهارم تا اوایل قرن هفتم هجری، سه سلسله ترک تبار در ایران حکومت کردند.

غزنویان

غزنویان دودمانی ترک تبار بودند که چون حکومت خود را از شهر غزنین (غزنه) آغاز کردند به این نام مشهور شدند. هنگامی که حکومت سامانیان به نهایت ضعف و ناتوانی رسید، محمود غزنوی که حاکم غزنه بود، خراسان را تصرف کرد. خلیفه عباسی نیز حکومت او را به رسمیت شناخت. سلطان محمود غزنوی به پشتوانه سپاه نیرومند خود در اغلب جنگ‌ها، پیروزی‌هایی به دست آورد و قلمرو غزنویان را تازی در مرکز ایران گسترش داد.

سلطان محمود غزنوی چندین بار به هندوستان لشکرکشی کرد و به همین سبب در تاریخ شهرت یافت. اگر چه این لشکرکشی به بهانه رواج اسلام صورت می‌گرفت؛ اما در اصل به طمع ثروت هنگفتی بود که در این کشور وجود داشت. وی در این لشکرکشی‌ها مناطقی از هندوستان را تصرف نمود و معبد **سومنات** را خراب کرد.

رابطه حکومت غزنویان با خلفای عباسی **دوستانه** بود و سلاطین غزنوی به ویژه سلطان محمود، خود را مطیع و تابع خلافت عباسی می‌دانستند.

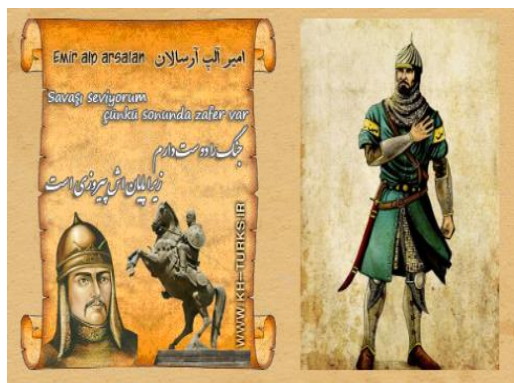
سلجوقیان

سلجوقیان نیز طایفه ای از ترکان بودند که پس از پذیرش اسلام به ماوراءالنهر مهاجرت کردند.

یکی از نوادگان سلجوق (جدّ سلجوقیان) به نام **طغرل** پس از شکست سلطان مسعود غزنوی، در **نیشابور** بر تخت نشست. او پس از تسخیر مناطق مختلف ایران به بغداد رفت و نخست حکومت شیعه مذهب **آل بویه** را برانداخت و سپس خطری را که از جانب خلافت فاطمی مصر متوجه خلافت عباسی بود، از میان برداشت. **خلیفه عباسی** نیز به دلیل این اقدامات طغرل، به او لقب "**سلطان رکن الدین**" داد و حکومت او را بر ایران و عراق تأیید کرد.

اوج قدرت:

آلب ارسلان، برادرزاده و جانشین طغرل بود و توانست با راهنمایی **خواجه نظام الملک** وزیر، رقیبان داخلی را سرکوب کند و بر قدرت و استحکام حکومت سلجوقی بیفزاید. آلب ارسلان همچنین به ارمنستان و گرجستان لشکرکشی کرد. او در نبرد **ملازگرد** در سال ۴۶۳ ق رومیان را شکست سختی داد و **امپراتور روم شرقی** را به اسارت گرفت. در نتیجه این پیروزی، بخشهای وسیعی از آسیای صغیر به تصرف سپاهیان سلجوقی درآمد.

ملکشاه، پسر آلب ارسلان، از دیگر پادشاهان مشهور سلجوقی بود. وی مناطقی از **ماوراءالنهر** و **شام** را فتح کرد و حکومت سلجوقیان در دوره او به **اوج قدرت** رسید. به طوری که در آن دوره، محدوده جغرافیایی ایران با زمان **ساسانیان** برابری می کرد و از ماوراءالنهر در شرق تا دریای مدیترانه در غرب گسترش یافته بود.

در آن زمان **اصفهان** که پایتخت **سلجوقیان** بود به شهری بزرگ و آباد تبدیل شد. پس از مرگ ملکشاه، شاهزادگان و فرماندهان نظامی برای رسیدن به تاج و تخت به جان یکدیگر افتادند و این اختلافات تا سقوط سلجوقیان، ادامه پیدا کرد.

خوارزمشاهیان

خوارزم، ناحیه ای حاصلخیز و آباد در جنوب دریای خوارزم (آرال) بود و از عهد باستان به شاهان آنجا، خوارزمشاه می گفتند. **خوارزمشاهیان**، نخست دست نشانده **سلجوقیان** بودند؛ اما وقتی حکومت سلجوقی ضعیف شد، آنها از فرمانبری سرپیچی کردند و سرانجام یکی از فرمانروایان خوارزم، آخرین سلطان سلجوقی را شکست داد و بر بخش های زیادی از ایران چیره شد.

پایه های حکومت خوارزمشاهیان چندان محکم نبود زیرا از یک سو، خلیفه عباسی فرمانروایی آنها را به رسمیت نمی شناخت و از سوی دیگر، تسلطی بر فرمانروایان محلی نداشتند.

در چنین شرایطی بود که **چنگیز خان** مغول به ایران هجوم آورد و حکومت خوارزمشاهی نتوانست در برابر حمله آن ها ایستادگی کند و روزگار پر رنجی برای ایرانیان آغاز گردید.

